Nazım Hikmet ve Mimar Sinan

Asım Bezirci

Artık herkes, karşıtları bile, kabul ediyor: Nâzım Hikmet çağdaş Türk şiirinin en büyük şairidir. Hatta, sanırım XX. yüzyılın da en büyük şairi odur. Bu bakımdan, onu, ulusal olduğu kadar da evrensel bir değer saymak yanlış olmaz,

Kuşkusuz, Nâzım Hikmet için en değerli sanat şiirdir. O, bütün sanat dallarının üstündedir. Ama onun kadar olmasa da, ondan hemen sonra gelen bir değerli sanat dalı daha vardır: Mimarlık.

Nâzım Hikmet mimarlığı yalnızca değerli değil, aynı zamanda önemli ve yararlı da sayar. 1946'da Çorum Hapishanesi'nden Kemal Tahir'e gönderdiği bir mektupta bu düşüncesini açığa vurur:

"Piraye'den bugün mektup aldım, benim oğlan mimar olmak istiyormuş, ama kesin bir karar vermemiş, mimar olursa pek sevineceğim, yeryüzünde en saydığım mesleklerden biri de mimarlıktır. Ben gerçek mimarlığı güzel sanatların en önemli kollarından biri sayarım. İnsanlara bu kadar faydalı olan ve güzel sanatlığa bu kadar layık olan bir sanat daha az bulunur. Zaten mimarlığın ana prensibi bütün güzel sanatların ana prensiplerinin temelidir. Mimarisi olmayan musiki, resim, edebiyat kemiksiz, iskeletsiz insana benzer, vıcık vıcık bir külçeden, yahut sersemce bir anarşiden başka bir şey değildir. Ama beni ters anlama, bununla kaskatı kesilmiş çerçevelerden bahsetmek istemiyorum, bilakis uçsuz bucaksız hareket halindeki maddenin mimarisini kastediyorum." (1)

Nâzım Hikmet mimarlığa verdiği önemi, Mimar Sinan ve eserleriyle ilgili ve Orhan Selim imzalı birkaç yazıda da ortaya koyar. Örneğin, "Sinan'a Anıt" başlıklı yazısında ona beslediği sınırsız saygıyı dile getirir:

"Sinan ustaya karşı duyduğum bu saygı ve hayranlığı her fırsat düştükçe yazdım. Yine de yazacağım. Yarattığı eserlere padişahların adları takılan Sinan usta halkın çocuğudur, dehası halkın dehası, eserleri halkın eserleridir." (2)

Bu eserlerden Nâzım Hikmet en çok Süleymaniye Camisi'ni beğenir, sever. Bunu hem gazetelerde çıkan övgü dolu köşe yazılarında, hem de Milli Gurur adlı kitapçığında açığa vurur. Ona göre, Süleymaniye gerçi Padişah Kanuni Süleyman'ca yaptırılmıştır, ama onunla adından başka bir ilişiği yoktur. Süleyman ölüp gitmiş, tarihe karışmıştır. Süleymaniye ise yüzyıllardır dipdiri yaşamaktadır. Çünkü onda "taştan topraktan ölmezliğe yakın nesneler yaratan Sinan'ın, insanoğlunun gücü vardır." (3)

Nazım Hikmet 1936'da Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na ek olarak kaleme aldığı Milli Gurur'da da Süleymaniye'den övgü ve sevgiyle söz eder. Onun gözünde Süleymaniye yalnızca bir cami değil, aynı zamanda eşsiz bir sanat eseridir, Türk halk dehasının güzel bir ürünüdür, Sinan'ın evidir, maddenin ve aydınlığın tapınağıdır:

Mimar Sinan ve Nazım Hikmet

Milli Gurur

...Vakit öğleye yakındı. Şafakla beraber çalkalanmağa başlayan lodos, ağır bulutların üstüne boşanmasıyla durulmuştu. Çok geçmeden yağmur da dindi. Gökyüzünün karanlığı yol yol yarıldı. Ağır perdeleri birdenbire düşen bir pencere gibi hava açıldı.

Ve ben, hapishane gecelerinde doldurulmuş bir hatıra defterinde "Destan"ımın sonuna koymasını unuttuğum noktayı arayıp dururken Süleymaniye'yi gördüm.

Açılan öğle güneşinin altında Sinan'ın Süleymaniye'si bulutlara yaslanmış bir dağ gibiydi.

Evimin penceresiyle Süleymaniye'nin arası en aşağı bir saattir. Fakat ben onu elimi uzatsam dokunacakmışım gibi yakın görüyordum. Bu, belki, Süleymaniye'yi en küçük girinti ve çıkıntısına kadar ezbere, gözüm kapalı bile görebilmeye alıştığım içindir.

Rüzgâr, deniz, endamlı ince kemerleri üstünde nasıl durabildiğine şaşılan eski bir taş köprü, "çarşambayı sel aldı" türküsü, bir yağlının kenarındaki "oya", bütün bunlar nasıl, ne kadar bir Cami değilse bütün bunların Cami olmakla ne kadar alakaları yoksa, bence Süleymaniye de öyle ve o kadar Cami değildir; minarelerinde beş vakit ezan okunmasına ve hasırlarına alın ve diz sürülmesine rağmen Süleymaniye'nin de camilikle o kadar alakası yoktur.

Süleymaniye, benim için, Türk HALK dehasının; şeriat ve softa karanlığından kurtulmuş; hesaba, maddeye, hesapla maddenin ahengine dayanan en muazzam verimlerinden biridir. Sinan'in evi, maddenin ve aydınlığın mabedidir. Ben ne zaman Sinan'ın Süleymaniye'sini hatırlasam Türk emekçisinin yaratıcılığına olan inancım artar. Kendimi feraha çıkmış hissedirim.

İşte bu sefer de, büyük bir Türk halk hareketi için yazdığım bir risalede unuttuğumu sandığım son noktayı ararken Süleymaniye'mizi, biraz önce yağan yağmurla yıkanmış, açan güneşin altında pırıl pırıl görünce aradığımı birdenbire buldum. Ferahladım. Bulduğumu hatıra defterimin son sayfalarında okudum. Ve anladım ki "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı" isimli risaleme; belki on satırlık, belki on sayfalık bir zeyl yazmak mecburiyetindeyim. (...)

(Nazım Hikmet, Tüm Eserleri: 3)

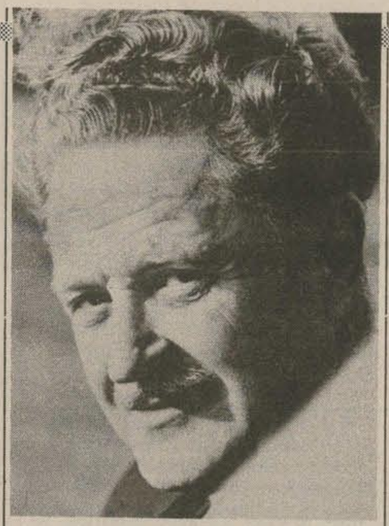

Süleymaniye'yi Ayasofya ile karşılaştırır. Ayasofya'yı da beğenir, ama Süleymaniye'yi ondan üstün, değişik bulur. Çünkü, ona göre, Süleymaniye' de bir Katolik kilisesinin karanlığı değil, sınırsız evrenin genişliği, açıklığı ve aydınlığı vardır. Üstelik, insanoğlunun taştan ve topraktan yaratıp bir şarkı gibi uyumla düzenlediği eserler arasında Süleymaniye kadar güzel olanı azdır. (5)

Görüldüğü gibi, Nâzım Hikmet' in Sinan ve Süleymaniye'ye ilişkin yazıları yeni bir bakış açısını ve özgün bir yorumu yansıtmaktadır. ■

(1) Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, 1968, S. 343-345
(2) Orhan Selim, "Sinan'a Anıt", Tan, 13.8.1935.
(3) Orhan Selim, "Süleyman ve Süleymaniye", Akşam, 25.2.1935.
(4) Nâzım Hikmet, Tüm Eserleri 3, Şiirler 3, 1980, S. 204.
(5) Orhan Selim, "Ayasofya ve Süleymaniye", Tan, 22.5.1935.

Sinan'a Anıt

Sinan ustanın hayranlarındanım. Taşı, toprağı erişilmez bir çizgiler, köşeler, yuvarlaklıklar ve düzlükler ahengi içinde, adamoğlunun söylediği şarkıların en güzellerinden biri gibi dile getiren bu büyük ustaya karşı beslediğim saygı sınırsızdır.

Sinan ustaya karşı duyduğum bu saygı ve hayranlığı her fırsat düştükçe yazdım. Yine de yazacağım. Yarattığı eserlere padişahların adları takılan Sinan usta, halkın çocuğudur, dehası halkın dehası, eserleri halkın eserleridir. Bu eserler ister cami, ister köprü, ister medrese, ister kervansaray biçiminde olsunlar, topunun bir hususiyeti vardır: Ne padişahın, ne Tanrı'nın, halkın yaratıcılığını haykırmaları...

Duydum ve okudum ki, Sinan'a bir anıt yapılacakmış, Sinan'ın heykelini dikeceklermiş. Güzel ve yerinde bir düşünce. Yalnız, bence, İstanbul'da Sinan için yapılacak en yerinde anıt ve en güzel heykel: BİR SİNAN HALK HASTANESİ biçiminde olabilir.

(Tan, 13.8.1935)

Süleyman ve Süleymaniye

Kanuni Sultan Süleyman'la Sinan'ın Süleymaniye'si arasında "Süleyman" adından gayri en küçük bir bağ yoktur. Süleyman, yalnız gövdesi ve kafasıyla değil, göstermeliği olduğu sosyal ve ekonomik düzenle de yokluğa karıştı. Süleymaniye ise, yalnız gövdesi ve kafasıyla aşılmamış bir verimi olarak, her gün biraz daha dinç, biraz daha gözalıcı, biraz daha derin duruyor.

Sinan'ın Süleymaniye'si bir cami biçimindedir. Yapılma parasını bir saltanatın kanlı kasası vermiştir. Ancak Süleymaniye'nin ne bu biçimle, ne onun yapılması için dökülen paranın kanlı kaynağıyla bir bağı yoktur. Süleymaniye'de mistisizm yahut bir derebeyliğin gösterişini boşuna aramayın! Süleymaniye'de taştan, topraktan ölmezliğe yakın nesneler yaratan Sinan'ın, adamoğlunun gücü vardır yalnız.

Bana sorsalardı, Süleyman'ın yerinde mi olmak isterdin, Süleymaniye'nin yaratıcısı usta Sinan'ın mı? diye.

Ben, Sinan'ın yerinde olmak isterdim.

(Akşam, 25.2.1935)

Ayasofya ve Süleymaniye

Müzelik olmanın iki anlamı vardır. Biri alaydır, işe yaramamazlığı gösterir; ötekisi büyük bir değerin değimidir.

Ayasofya'nın müze yapılışında ikinci anlamı bulurum.

Bu bakımdan, Ayasofya müze yapılarak ona büyük bir ün verilmiştir.

İyi, güzel, yerinde bir ün veriş. Yalnız Sinan'ın Süleymaniye'si Ayasofya'dan çok mu daha az değerlidir ki ona da böyle bir ün verilmiyor.

Ben, kendi payıma adamoğlunun taş ve toprağı bir aydınlık şarkı biçiminde düzene koyarak yarattığı verimler içinde Sinan'ın Süleymaniye' si kadar güzelini, insana yaratılmamış yaratılışın sevgisini verenini az gördüm.

Süleymaniye'de bir katolik kilisesinin karanlığı değil, başı ve sonu olmayan, yaratılmadan var olan kâinatın açıklığı, genişliği, güneşliliği vardır.

Yeryüzünde az verim bulunur ki, Sinan'ın Süleymaniye'si kadar, kendini yaptırtanların iç dileklerinin taban tabana tersini vermiş, göstermiş olsun.

(Tan, 22.5.1935)